

KÜLSŐ-BELSŐ TÁMASZOK A KÉPESSÉGEK KIBONTAKOZTATÁSÁBAN A HITANOKTATÓVÁ VÁLÁS ÚTJÁN

Ferenc PAP – Mária Magdolna LEHOCZKY – Ágota FEHÉR¹

ABSTRACT

The vocation of Reformed Religious Education Teacher students is a special mission: to strive as both a teacher and a disciple to convey the messages of Scripture, building on the power of faith, to provide value and support to all those whose lives carry questions. The goals of Christian education can really be unfolded through trusting personal relationships and the personality tools of the teachers of theology. In our work, building on our study among Reformed Religious Education Teacher students, we focus on the external and internal resources that help professionals develop their skills in their ministry, especially the role of attachment and optimism and creativity beyond touching with the Spirit. By raising awareness of these personal skills, our goal is to strengthen the positive vision, the role of enthusiasm in helping effective performance, and the positive impact mechanisms of the pedagogical profession through its inspiring power.

KEYWORDS: Reformed Religious Education Teacher, the power of faith, optimism, creative climate, unfolding of the skills, pedagogical vocation

BEVEZETÉS

A református hittanoktatók hivatása különleges küldetés: egyszerre tanítóként és tanítványként törekedni arra, hogy a hit erejére építve közvetítsék a Szentírás üzeneteit, értéket és támaszt nyújtsanak mindazok számára, akiknek az élete kérdéseket hordoz, akár „segítségért kiált” [11: 12]. A keresztyén nevelés céljai az emberi lehetőségeken túl is mutatnak, ám bizalomteli személyes kapcsolatokon és a hittanoktatók személyiségének eszköztárán keresztül bontakoztathatók ki igazán. Munkánk során református hittanoktató hallgatónk körében végzett vizsgálatunkra építve kiemelten tekintünk azokra a külső és belső erőforrásokra, melyek a hivatás betöltőit szolgálatuk során képességeik kibontakoztatásában megsegítik, kiemelten a Lélek általi megérintődésen túl a kötődés szerepére, valamint az optimizmus és a kreativitás irányában való fogékonyságukra. Ezen személyes készségek összefüggéseinek tudatosításával célunk a pozitív látásmód, a lelkesedés értékes célokat gazdagító, az életnek értelmet adó és az eredményes teljesítést segítő szerepének [18], valamint a pedagógusi hivatás lelkesítő ereje által kifejeződő pozitív hatásmechanizmusának megerősítése.

A hit szerepe a képességek kibontakoztatásában

---

¹ Prof. Dr. Pap Ferenc – Lehoczky Mária Magdolna – Fehér Ágota
Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar
pap.ferenc@kre.hu – lehoczky.maria.magdolna@kre.hu – feher.agota@kre.hu

Minden ember alapvetően magában hordozza „a magasabb megváltó erők biztonságadó képét. Istenszükségletünk mélyen beágyazott, bevéssődött lényünk emberi működéshálózatába, sejtjeink emlékezeti tárába” [1: 23]. Egyesek kevésbé találják meg mindezen támasztékait életüknek, esetleg csalódásaik miatt elvesztették azokat, mások számára mindez olyan közvetlen részévé válik mindennapjaiknak, hogy rendszeres tudatos átélése nélkül szinte helytállásukban is akadályozódnak. Bizonyos azonban, hogy a támasz élménye mindenki számára elengedhetetlen része az eredményesség, a saját képességek kibontakoztatásának.

Minden pedagógusnak legfontosabb feladata a támasz közvetítése, hozzásegíteni a tanítványokat a saját belső eszköztáruk tudatosításához, aktivizálásához, mindezek által pedig a bennük rejlő képességek kibontakoztatásához. A hittanoktatók hivatása még sajátosabbnak tekinthető abban, hogy ők mindig tanítványok is maradnak, és az egyéni képesség-kibontakoztatáson túl a tanítvánnyá tétel jelenti tevékenységük beteljesítését: mintát mutatni a Biblia üzeneteinek közvetlen megélésében, követésében, a hit támaszának megtapasztalásában.

A *hit* a kapcsolatokban létezés speciális módja [16]. Egyaránt szól a valakihez tartozás átéléséről, a bizalom és az egység élményéről, ám ennél többé is válik az ember számára: „Istenben vagy egy transzcendens erőben való hit átformálja az anyagi világ megértését, átalakítja az emberi kapcsolatokat, az értékrendet és a viselkedést” [6: 9].

A személy belső világában „*értelmet ad* az eseményeknek, szándékot lát a világban, és olyan Istenben való hitre alapul, aki az embert ismeri és szereti” [6: 33]. A spiritualitás egyrészt folyamatos lényegkeresés, a lényegre való ráérzés, a létünket is magába foglaló teljességre figyelés, általa az élet dolgait és jelenségeit az én határait meghaladó, tágabb, jóval gazdagabb perspektívába tudjuk helyezni [12]. Ehhez a világképhez illeszkedve az egyén úgy érezheti, hogy bármilyen fájó esemény is éri őt, annak mégis üzenete van, pozitív jelentéssel bírhat számára. Hasonlóképpen „szoros összefüggésben van az emberi magatartás számos területével, és erős pozitív kapcsolat mutatható ki [többek között] a vallásosság és a testi egészség, a pszichológiai, a szociális és az egzisztenciális jóllét, valamint az étellel való elégedettség és az alacsonyabb szintű szorongás között” [6: 7–8].

Az egyénre vonatkozó hatáson túl a hit erejét megtapasztalók *társas kapcsolatai* is átformálódnak, abban nagyobb mértékű az őszinte odafigyelés, az elfogadás, a kapcsolati szimmetria, a kölcsönös segítségnyújtás. A vallásgyakorlás jelentős védőfaktor tehát az ellenségesség és a bizalmatlanság csökkenésében; akiknek életvitelében fontos a vallás, azok sokkal toleránsabbak és együttműködőbbek embertársaikkal, mint akiknek a hit nem fontos [9]. A spiritualitás megragadható továbbá a másokra gyakorolt hatásban: egyes emberek (Teréz anya, kiemelkedő művészek) „akár már a pusztán létükkel olyan hatást gyakorolnak ránk, amitől jobbnak, teljesebbnek érezzük magunkat, kapcsolatba kerülünk Istennel, az univerzummal, vagy éppen inspirálnak minket” [Fuszek, Id: 2: 548–549]. Bizonyos, hogy ez a különleges kapcsolatba lépési lehetőség olyan további erőforrások elérését is megsegítheti, amelyek sajátos rezdülések által bontakozhatnak ki, egyúttal más formában nem érhetőek el. Amennyiben a felsőbb erő megtapasztalása megvalósulhat, „az Istenhez közeledés művészetének” [Emmons, 2000, Id: 2: 550]. átélésén túl mindez kognitív tapasztalásban és társas kapcsolódásban egyaránt magasabb rendű élmények megtapasztalását is segíti. Mindez pedig a képességek kibontakoztatásában oly lényeges motiváló erő átélését támogatja, így közvetlenül elérhetővé tehet kreatív felfedezéseket, megsegítheti a mélyebb átgondolást, a kitartást, ám ezen túl a boldogság élményét, vagy az együttérzés, a hála, a szeretet általi kapcsolatba lépés új tapasztalásait is.

A hitbeli elköteleződéssel tehát egy érzékeny támasztékot kap az ember saját maga életére és társaival való kapcsolatára vonatkozóan, „belülről ad indítékokat, célokat ... a *belső motívum*, amiért felkelek, amiért odamegyek a másikhoz, amiért szeretni tudok, akinek az erejéből szeretünk – az az Isten” [19: 190]. A hitbeli megérintődés érzelmi és társas készségekben megmutatkozó összetett hatása a személyiség teljességét megszólítja, a spiritualitás biztonságérzetet, az élet széttöredezetségében egységélményt, erőforrást nyújt, s ezek alapján kiegyensúlyozottabb, boldogabb, sőt, sikeresebb életet remél tőle az ember. Az egyéni kibontakozás teljessége nem valósulhat meg nélküle.

Lélek és lelkesedés – a pozitív érzések szerepe a képességek kibontakoztatásában

A pszichológia egyes területei kiemelt szerepet szánnak a személyiség sokszínű világának, ám csak a XXI. század hajnalán kerültek középpontba ezen belül az emberi erősségek és a pozitív fejlődés megragadásának lehetőségei [15]. „Az egyéneket aktív döntéshozónak tekintette, az embernek önmagáért, a saját fejlődéséért és a másik emberért vállalt felelősségét hirdette. Alapvető jellemzője az élet pozitív aspektusainak hangsúlyozása, az, hogy minden ember óriási potenciállal rendelkezik, rengeteg benne rejtőző, kiaknázható lehetőséggel.” [5: 121]. „A pozitív pszichológia ... azoknak a pozitív szubjektív élményeknek, pozitív személyiségvizsgálatoknak és pozitív intézményeknek a vizsgálatára vonatkozik, melyek javítják az életminőséget és megelőzik a patológiák kialakulását.” [18: 324]. Mindehhez kapcsolódóan fontos gondolatokat tártak fel a sérülékeny személyiség számára megterhelő élethelyzetekben kapaszkodót nyújtó készségek területén, ezáltal felhívják a figyelmet ezek testi-lelki jóllétet eredményező hatására. Kiemelendő ezek köréből a pozitív látásmód, az élet kihívásainak pozitív kezelése, önmagában és a személyes fejlődésben való hit, a társak elfogadásának, a hozzájuk való kapcsolódásnak fontossága, hozzájárulása a lelki jóllét élményéhez. A jóllét fogalomköréhez kapcsolódóan kiemelendő, hogy annak teljessége egyaránt érinti az érzelmvilágot (emocionális összetevő pl. pozitív érzelmi állapot), valamint a hozzá kapcsolódó gondolatok rendszerét (kognitív összetevő pl. az élettel való elégedettség).

A pozitív pszichológia kiemelt vizsgálati területe a boldogsággal, az optimizmussal kapcsolatos élményekre és azok tágabb hatásmechanizmusának megragadására irányul. Kapcsolódó kutatások többek között szoros összefüggést támasztanak alá ezen pozitív állapotok és a *belső* potenciálok között, melynek következtében hatása megragadható az önismeret mélyülésében, a képességek fejlődésében, a tevékenységekbe való bevonódás mértékében, valamint az élet értelmességének érzésében. További összefüggések mutatkoznak a pozitív érzelmi állapot és problémahelyzetek hatékonyabb, kreatívabb megoldása között. A pozitív érzelmek csökkentik a szervezet negatív ingerekre adott stresszreakcióját, mindennek pedig a későbbi egészségi állapot szempontjából is védő szerepe van: ezen személyeknek mind a fizikai, mind a mentális egészsége jobb, az életükkel elégedettebbek. Alátámasztható továbbá a pozitív érzelmek összefüggése az érintettek nyitottságával, érdeklődőbbek mások felé és sokkal segítőkészebbek. Optimista személyek alapvetően több energiát fektetnek céljaik elérésébe és kitartóbbak azokban. Nehézség esetén aktív megküzdési folyamat, pozitív átértelmezés, előnykeresés, illetve elfogadás is megmutatkozik reakcióikban [18].

Összességében tehát pozitívabb hangulati állapotban az egyén lelkes bevonódása mélyebben és eredményesebben megvalósulhat. Mindez a lelki jóllét Ryff alapján a következő dimenziókban azonosítható leginkább:

- önellfogadás, vagyis a saját személyiség felé irányuló pozitív attitűd és alapvető elfogadása a kevésbé jó mozzanatoknak, akár múltbeli élményeknek;

- másokkal való pozitív kapcsolat, mely kifejeződik megbízható kötődésekben, mások jóllétével való törődésben, ragaszkodásra és empátiára való képességben;
- autonómia, vagyis egyéni függetlenség és szabad akarat érzése, külső nyomásnak való ellenállás képessége, a cselekedetek belülről fakadó szabályozásának élménye;
- a környezettel kapcsolatos hatékonyságérzés, vagyis a környezet kezelésének lehetősége, lehetőségek kiaknázása, személyes szükségleteknek és értékeknek megfelelő körülmények választása vagy alkotása;
- életcélok kialakítása, értelemadás képessége, a saját élet irányításának képessége; személyes növekedés élménye, vagyis új tapasztalatokra nyitottság, a lehetőségek valóra váltásának képessége, fejlődőképesség megélése [14].

Lelkesedés és lelkesítés a református hittanoktatók hivatásában

„A református hittanoktatás célja – Jézus Krisztus missziói parancsából adódóan – a tanítvánnyá tétel, azaz a tanítványi létre való nevelés, a tanítványi lét megéléseinek segítése és áldásközvetítés.” [20]

A gyermekek, fiatalok hitre segítése, tanítvánnyá tétele során a hittanoktatók magvetők, „igyekezniük kell arra, hogy a lehető legjobb eszközök lehessenek Isten kezében” [7: 5]. Mindehhez elengedhetetlen, hogy közvetlenül ismerjék a rájuk bízottakat, hogy olyan személyes, bizalomteli kapcsolatot alakítsanak ki velük, amelyben lehetővé válik a minél teljesebb egymásra találás, egymás „lelkének elérése” [7: 14].

A gyermekek lelkéhez közelebb találásnak, az igazi kapcsolatba lépésnek, személyes találkozásnak kiemelt mozzanata az *érzelmi ráhangolódás* által valósítható meg. Ennek teljessé válásához nélkülözhetetlen az, hogy a hittanoktató figyelmének középpontjában ne a saját átadandó gondolatsora álljon, hanem az üzenet fogadójának személyisége, érzelmi érintődése, érdeklődési köre, gondolatrendszere – vagyis a lelkes hittanoktató ne a saját gondolatait igyekezzen átadni, hanem a gyermek megismerésében, számára biztonságos légkör megteremtésében munkálkodni. Ha szolgálatában minél inkább sikerül egy nyugalmas, elfogadó környezetet teremteni, amelyben a gyermek a szabad kibontakozás lehetőségét megérzi, úgy egyre jobban be tud vonódni önmaga feltárásának, megmutatásának folyamatába.

Amennyiben egy nyitott, ráhangolódó hittanoktató kíséri őt ebben a folyamatban, úgy a megosztás élményét erősíti meg számára, ami további megosztásokhoz, ezáltal pedig tudatosuláshoz, és így a gyermek saját erőforrásainak megtámogatásához, építéséhez segít hozzá. Mindezek a belső megmutatkozások nagy szerepet játszanak abban is, hogy a társ elfogadó segítőkészségét megérezve a gyermek önmaga megismerésében és új kérdéseinek tudatos megfogalmazásában is előrébb léphessen a fejlődés útján. A szabad kibontakozás élménye tehát egyre nagyobb önfeltárási mélységhez, további bevonódáshoz segít, vagyis a lelkesedés, a pozitív élmények által a megszólítódás további mélységeit is megtapasztalhatóvá teszi.

A Szentírás üzeneteinek átadása során ez a mélyebb *kapcsolatba lépés* a megszólítottakkal elengedhetetlen, nélküle nem valósulhat meg a gondolatok *belsővé válása* sem. A megértés csak a biztonság, a bizalom élményének megtapasztalásán keresztül bontakozhat ki, melynek jelentős kísérője – különösen a gyermekek számára – az érintés, a megérintve levés, a megkapaszkodás ugyancsak biztonságot jelentő átélése, melyek által a Szentírás üzeneteivel való megérintődés, a személyes megszólítotttság ugyancsak fontos segítséget kaphat.

A hittanoktatóval való bizalmi kapcsolatra építve az érzelmi rezdülések jelentenek továbbá egy olyan bázist, amelyben a személyes *összehangolódás* megvalósulhat, s mindennek segítségével lesznek átadhatók és felfedezhetők az igazán egyénnek szóló üzenetek is. A hittanoktatók is „csak így tudják közelebb vinni Isten Igéjét, élővé téve azt” [7: 5].

Egy vizsgálat során megkérdeztek fiatalokat arról, hogy számukra milyen a jó lelkipásztor, valamint vallásánár. Bár középiskolások jelezheték gondolataikat, mégis a Szentírással történő találkozásukat megsegítő személyekhez kapcsolódóan nagyon hasonló jellemzést adtak, a következő vonásokat erősítették meg (a leggyakoribb válaszok a következők): megbízhatóság, segítőkészség, szeretetteljes személyiség, közvetlenség, hitelesség, személyes problémákat meg lehessen vele osztani [17].

„A vallásos nevelés során – történjen az intézményes vagy családi keretekben – a bibliai történetek elbeszélése és hallgatása azt segíti, hogy az életet tápláló, gazdagító értékekre rátaláljunk, s kivált arra a legfőbb kincsre, akibe hitünket vetve a *boldogságkeresés* is célhoz és értelemhez jut ... a „szent históriák” [Kolos Dániel, 1862, In: 10: 24] élményszerű előadása mellett a gyermekek számára kibontakozhassék „Isten hatalma, szentsége, szeretete, megváltása, az Istentől átharott élet erényei, szépségei, boldogsága”, s azok a történeti tények is, „melyekben az emberiség üdvéért munkálkodó Isten jósága, gondviselése, ellenállhatatlan hatalma megrendítően és szembeszökően nyilvánulnak meg [Szele Miklós, 1925, In: 10: 24].

S bár a hittanoktatók ezen magvetése elsősorban aktív kapcsolatba lépésen keresztül bontakozik ki, mégis, fontos kiemelten tekintenünk az átadott üzenettel való belső munkálkodásra is. Hiszen fontos gondolatok beépüléséhez – és saját belső világunk, képességeink kibontakoztatásához – egyaránt nélkülözhetetlen az *elcsendesedés*, a külső ingerektől való visszavonulás is, csak mindezek által tapasztalhatók meg belső erőforrásaink is egészen. A csend elmélyíti figyelmünket, segíti a megszólítódás megtapasztalását, és egyúttal felszabadít, akár alkotóerőt ad [4]. Ezen túl nélkülözhetetlen a kapcsolatba lépés lehetősége is egy olyan segítő személlyel, aki támaszt, gondoskodást nyújt, így általa a biztonság élménye megtapasztalható, amely biztonsághoz a felfedezések közben is visszatérhetünk. Az elvonulás és a kapcsolatba lépés kettősségének igénye a képességek kibontakoztatását is megsegítheti, egyúttal a spirituális igény gyökerei meghatározójának is tekinthető, hiszen mélyén egy ősi, a lélek egészét átható szakadás-érzet húzódik meg az édesanyától való elválás által, „amit az ember újra és újra fájdalmas tényként tapasztal, ezért nem szűnik meg vágyakozni a teljességre, az egység átélésére” [12: 102–103].

A spiritualitás különleges erőforrásokkal gazdagítja tehát a személyt, aki mindezek által képességeinek kibontakoztatásához is segítséget meríthet, így a képességek kibontakoztatásának folyamatában közvetlen támaszul szolgál. „Hogy milyen irányban bontakozik ki, azzal kapcsolatban „Isten lelke tesz bizonyosságot a mi lelkünkkel együtt” (Róm 8,16), „valahányszor jelenlétét és szeretetét tapasztaljuk, vagy utána vágyakozunk” [5: 86]. Mint kegyelmi ajándék, Isten Szentlelke által „képesé tesz a megbízatás elvégzésére ... a hit, remény és szeretet hármasságának a megvalósítására” [3]. A hit teszi tehát lehetővé a személy számára a növekedést, az emberben rejlő potenciál kifejlődését, egyúttal a személyt az egot meghaladó, mindenki felé egyformán irányuló feltétlen szeretet érzéséhez is elvezetheti.

Vizsgálatunk célkitűzése és módszertani átgondolásai

Vizsgálatunk során református hittanoktató hallgatóink hivatásukban való eredményes helytállásának, képességeik kibontakoztatásának segítő támaszait törekedtünk meghatározni

és megerősíteni, kiemelten a pozitív látásmód vonatkozásában. Arra kerestük a választ, hogy az optimizmusra való fogékonyság mennyiben függ össze további érzelmi és társas készségeikkel, a kreatív kibontakozásra való nyitottságukkal, valamint a hithez és szakterületükhöz való viszonyulásukkal. A pozitív pszichológia alátámasztásával feltételezhetjük, hogy a pozitívabb életszemlélet megtámogatja mind a személyes erőforrásokat, érzelmi készségeket, mind lelkesítő támasza által formálja a társas kapcsolatokat, a kognitív bevonódás mélyítésével pedig a szakterületen való eredményesebbé válást is megsegíti.

Hallgatóinkat 2020 tavaszán kérdőíves vizsgálatunk által szólítottuk meg. Alkalmazott kérdőívünk felépítését a következő témakörök mentén, zárt és nyitott kérdések alkalmazásával állítottuk össze: 1. pozitív látásmód vizsgálata: a. optimizmus, melyet a Személyiség alapú érzelmi intelligencia kérdőív (TEIQue) [8] átdolgozott változata alkalmazásával; b. kreativitásra való fogékonyság vizsgálata a Kreatív klíma kérdőív [13] felsőoktatásban részt vevő hallgatók számára átdolgozott változata alkalmazásával; 2. további érzelmi és társas készségek vizsgálata a TEIQue kérdőív átdolgozott változata segítségével; 3. hitbeli megérintődés körvonalazása további zárt és nyitott kérdéseink bevonásával.

Kérdéseink átgondolására a következő hallgatóinkat kértük:

- 2019/2020. tanév 2. félévében záróvizsgára jelentkezett, szakdolgozatukat leadó végzős hallgatók;

- valamint rajtuk kívül az utóbbi 5 évben (2015–2019 folyamán) intézményünkben református hittanoktató szakot elvégezettek körében tettük elérhetővé kérdőívünket.

A kérdőívek kitöltése anonim módon történt, végül összességében 31 fő válaszolt kérdéseinkre. Nemek szerint 27 nő és 4 férfi. Életkor alapján 22-30 éves 11 fő, 31-40 éves 4 fő, 41-50 éves 10 fő, 51-61 éves 6 fő.

Eredményeinket kiemelten a pozitív látásmód megmutatkozása köré építettük, a kérdőív tematikáját követve, a hallgatók nagyobb gyakorisággal megjelenő válaszaiból idézve foglaljuk össze. Jelen tanulmányunkban az SPSS 22 statisztikai program alkalmazásával alátámasztott szignifikáns összefüggésekre építkezünk, ennek jelölését a megszokott módon végezzük utalásaink során (*= $p < 0,05$ és **= $p < 0,01$).

Eredményeink

Optimizmusra való fogékonyság eredményei

Kérdőíves vizsgálatunknak kiemelt kérdésköre a pozitív látásmód szerepének és hatásmechanizmusának körvonalazására irányul, ezért elemzésünk kiindulópontjának ehhez a dimenzióhoz kapcsolódó eredményeinket tekintettük. Az ún. Személyiség alapú érzelmi intelligencia kérdőív (TEIQue) [8] optimizmus alskálájához kapcsolódó állításaink pl. Általában hiszek abban, hogy minden jól alakul majd az életemben; illetve egy fordított értékeléssel társuló item pl. Nem vagyok egy vidám ember.

Válaszadóink ötfokú (1-5 közötti) ún. Likert-típusú skálán jelölhették meg egyetértésüket több további érzelmi és társas készségeket figyelembe vevő állítás mentén. Az optimizmus alskála eredménye a többi területhez viszonyítva a következőképpen alakult:

1. táblázat: TEIQue dimenzióinak átlagértékei

érzelemteli kapcsolatok	4,27
empátia	4,21
alkalmazkodóképesség	4,03
optimizmus	3,99
önuralom	3,93
belső motiváció	3,75
érzések kifejezése	3,70
érzések szabályozása	3,58
stresszkezelés	3,03

Összességében megállapítható, hogy az optimizmus alszála a minden dimenzió mentén kapott átlageredményhez (3,83) viszonyítva ezen átlaghoz igen közel, annál kissé pozitívabban alakult a vizsgált csoportban.

A beérkező válaszok alapján összességében kiemelendő, hogy a református hittanoktató hallgatók érzelmi és társas készségeinek körében erősségként azonosítható az érzelemteli kapcsolatok építésének készsége, valamint az empátias érzékenység. Bizonyosan alátámasztható ezek háttérében saját tapasztalásuk is mindezekben a személyes életükben és képzésük folyamatában egyaránt, a Kar és annak oktatói irányában megmutatkozó érzékeny kötődés jellege, erőssége, ezzel a személyre hangolt figyelem tanítványként való megtapasztalása, pozitív erőforrásként átélhető fejlesztő ereje. Mindez fontos segítséget jelenthet a hallgatók hivatásának beteljesítése során, hittanoktatói tevékenységeik kibontakoztatásában, eredményességük megtapasztalásában.

Fejlesztendő készségterületekként támasztható alá a stresszkezelés és az érzelemszabályozás, amelyek egyaránt jelzik a megterhelő élethelyzetekben való megnyugvás nehézségét, és ezáltal a hittanoktatói tevékenység részeként akár mások megnyugtatásának fontosságát is elővételezik. Bár mindez nemcsak a célcsoport sajátosságainak köszönhető elsősorban, az mindenképp fontos segítséget jelent a területen való fejlődésben, ha hallgatóink a pozitív kötődés, az érzelmi-lelki támasz, a gondoskodás élményeit közvetlenül átélhetik és magukban hordozzák a jelenlegi képzésük vonatkozásában is, így a készségterületek – és a belső egyensúly – elérése is könnyebben megsegíthető számukra.

Az érzések kifejezése ugyancsak támogatandó területnek mutatkozik, segítséget jelenthet azonban ebben az alkalmazkodóképesség, ami az átlagértéknél eredményesebb jelen vizsgálatunk alapján.

Alátámasztható továbbá a belső motiváció megmutatkozása, melynek értéke jelen vizsgálatunkban átlaghoz közeli. Mindez olyan környezetet és légkört is feltételez, mely az egyéni megérintődésre lehetőséget nyújt, a személyes látásmódot kibontakoztatni engedi, és ezzel mélyebb bevonódáshoz vezet – melyek törekvésünk nyomán intézményünkben szintén átélhetők a hallgatóink számára.

Mindezen érzelmi és társas készségekre összességében tekintve az optimizmus készsége alapvetően pozitív megvalósulást tükröz, egyúttal fejlesztési lehetőség is mutatkozik a területen. A következőkben kérdőíves vizsgálatunk eredményeit az optimizmus irányában való személyes fogékonyság további részletei mentén foglaljuk össze.

Alapvetően három csoportba soroltuk a megkérdezett személyeket optimizmusuk mértékét, a terület irányában megmutatkozó készségeiket tekintve:

2. táblázat: A vizsgálatban részt vevő személyek optimizmusra vonatkozó csoportjai

legkevésbé optimista csoport	3,0 átlagérték alattiak	5 fő
leginkább optimista csoport	4,0 átlagérték fölöttiek	14 fő

A kapott válaszok alapján a két szélső csoport további dimenziókban mutatkozó eredményeit vetettük össze egymással. Célunk annak meghatározása, hogy az optimizmus irányában fogékonyabb csoport miben tér el statisztikailag jelentősebb mértékben a legkevésbé optimista társaitól, vagyis milyen más területen nyújt segítséget ez a készség számukra.

Kreativitásra való fogékonyság eredményei

Kérdőívünk részeként az ún. kreatív klíma kérdőív felsőoktatási hallgatók számára átdolgozott változatát alkalmaztuk annak meghatározására, hogy a kreatív légkör mennyiben érinti meg a leendő hittanokat. Úgy véljük, hogy későbbi tevékenységük eredményessége szempontjából ugyancsak fontos szerepe van ennek a készségterületnek, hiszen a Szentírás gondolatának közvetítése során is kiemelten lényeges a tanítványok személyéhez kapcsolódó tartalmi részek és azok feldolgozásmódjának megtalálása, ehhez pedig az egyéni, kreatív látásmódjukon keresztüli átadás segítséget jelenthet számukra.

A kreatív klíma irányában való fogékonyságot jelen vizsgálatunk során a következő dimenziók mentén határoztuk meg az optimizmus tükrében:

3. táblázat: Kreatív klíma dimenziói az optimizmus tükrében

	legkevésbé optimista csoport	leginkább optimista csoport
csoport-összetartás*	4,28	4,80
nyitottság*	4,07	4,60
bátorítás a sokszínűsége, autonómiára*	4,29	4,60
kihívás	3,21	3,00
korlátok*	2,28	2,90

A kirajzolódó eredmények alapján összességében látható, hogy megszólított hittanoktató hallgatóink kreativitás iránti fogékonyságát tekintve majdnem minden vizsgált dimenzió mentén szignifikáns különbség mutatkozik a leginkább optimista csoport előnyével.

Az optimista látásmód főként a közösség tagjainak egymás irányában mutatkozó elfogadókészségében mutatkozik fontos meghatározóként: pl. „Az egyetemi csoporttársaim között erős volt az összetartás.”, mindez pedig megerősíti a pozitív életszemlélet társas kapcsolatokat formáló erejének fontosságát is.

További jelentősebb összefüggés támasztható alá az optimizmusnak a nyitottsággal való összefüggésében, valamint az egyéni sokszínűség támogatásában, mindkét dimenzió értékei magasabbnak bizonyultak az optimistább csoport számára. Mindez alapján alátámasztható, hogy a pozitív látásmód a világ dolgai irányában befogadóbbá is teszi az egyént, a nyitottság pedig jelen értelmezésben az új ötletek, illetve új nézőpontok észrevételét, tudatosabb követését is magában foglalja.

Kihívások megélése és igénye a kevésbé optimista csoport számára mutatkozik jellemzőbbnek, összefüggésben talán azzal is, hogy számukra van nagyobb szükség a kitartásuk, a bevonódásuk fokozására. Egy olyan területen, ami az érdeklődésükhöz közelebb

áll, mindez bizonyosan könnyebben megvalósítható, s amennyiben átélhetővé válik hatékonyságuk, úgy lehet remény pozitív látásmódjuk formálódására ugyancsak.

A kreatív klíma dimenzióhoz kapcsolódóan végül a korlátok megélése bizonyult jellemzőnek az optimistább csoport számára. Mindennek szerepe lehet abban is, hogy a pozitív életszemlélet egyfajta tágabb befogadókészséggel társul, s így a külső akadályok, elvárások azok számára jelentenek nagyobb hátráltató erőt, akiket ez valóban visszatartja, közvetlenebb korlátként tapasztalják meg. Összességében tehát látható, hogy a kreatív klíma dimenziói, s általuk a kreatív kibontakozás fontossága az optimistább csoport számára mutatkozik főként lényegesnek, ők talán tudatosabban is élik meg ezt, és szívesebben építik be életükbe.

További érzelmi és társas készségek vizsgálata

Vizsgálatunk során figyelemmel voltunk arra, hogy az optimizmus, mint pozitív látásmód hogyan áll összefüggésben további érzelmi és társas készségekkel. Vizsgálóeszközünk, a TEIQue-kérdőív dimenziói az optimizmus tükrében a következőképpen alakultak:

4. táblázat: Érzelmi és társas készségek az optimizmussal való összefüggésben

	legkevésbé optimista csoport	leginkább optimista csoport
érzelemteli kapcsolatok**	4,20	4,79
érzések kifejezése*	4,00	4,43
empátia**	3,40	4,42
belső motiváció	3,40	3,71
érzések szabályozása	3,50	3,54
önuralom*	2,80	4,00
alkalmazkodóképesség*	3,80	4,07
stresszkezelés	3,10	3,32

Eredményeink alapján látható tehát, hogy az optimizmus vonatkozásában az érintett vizsgálati területek többségében szignifikáns különbségek azonosíthatók, az optimizmusra fogékonyabb csoportban pozitívabb értékekkel.

Legjelentősebb készségnek minden csoport számára az érzelemteli kapcsolatok építésének készsége bizonyult, s emellett az empátiás érzékenység mutatkozik hangsúlyosnak, főként szignifikáns mértékben jellemzőbbnek az optimizmusra fogékonyabb csoport számára. Mindez igazolja, hogy a pozitív látásmód a társas kapcsolatok érzékenységét is magasabb szinthez segíti, sajátos húzóerőt és kedvezőbb érzélemvilágot, valamint az egymásra hangolódás készségét támogatja.

Ez a belső megérintődés tükröződik a belső motiváció szerepében, kifejeződő hangsúlyában is, ami egyfajta személyes bevonódást, elköteleződést is magában foglal. Úgy érezhető, hogy a pozitív látásmód hozzásegíthet egy olyan húzóerőhöz, ami a kötődés megerősödésével, és ezáltal az egyéni tudás és érzésvilág megosztásának szándékával is társul.

A vizsgált készségterületekhez kapcsolódóan kiemelendő végül az érzések szabályozása, az önuralom, a stresszkezelés és az alkalmazkodóképesség, melyeknek különböző mértékben bár, de mindegyike a pozitív látásmóddal összhangban bizonyul kibontakoztathatónak. Feltételezhető tehát, hogy az optimizmusra való fogékonyág segítséget jelent akár abban is,

hogy az érzelmi hullámzást megnyugtani, egyensúlyba hozni lehessen, és akár a rugalmas igazodás is könnyebben megvalósulhat általa.

Református hittanoktatói hivatáshoz és hithez való viszonyulás vizsgálata

Intézményünk kiemelt célként tekint a hallgatók képességeinek kibontakoztatására, a lehető legjobb teljesítményük elérésére, s eközben személyiségük gazdagítására. Tehetséggondozó tevékenységeinkhez kapcsolódóan vizsgálatunkban arra is törekedtünk, hogy református hittanoktató hallgatóink szakterületéhez illeszkedő megérintődését is megragadjuk, s ennek összefüggését a pozitív látásmóddal körvonalazzuk.

Hallgatóinkat arra kértük, hogy jellemezzék tudásuk és személyiségük egyetemi lét alatti gyarapodásának segítő tényezőit. A kapott válaszokat az optimizmus tükrében összegezzük.

5. táblázat: Református hittanoktató hallgatók válaszai külső és belső támaszaikról

	legkevésbé optimista csoport	leginkább optimista csoport
külső támaszok	Isten vezetése pedagógusok kísérése csoporttársak összetartása családom támogató hozzállása	Isten elhívása, egyedül Isten kegyelme tartott meg Isten munkája a személyiségek formálásában és az Ő kegyelme lelkiség saját tárgyakra igényes oktatók a tanárim biztatása és segítése gyülekezetem és családom mások elfogadása, bizalma a hallgatók segítő közössége
belső erőforrások	imádság, hit kitartás, elszántság, hivatástudat elvárás saját magammal szemben	bizalom, elhivatottság, kitartás alázat és hit precizitás, szakmai igényesség kreativitás az elhatározásom afelől, hogy mit szeretnék csinálni munkám és szolgálatom a gyermekek között

A hallgatók válaszait áttekintve megerősíthető, hogy választott szakterületükön való kiteljesedésük sikerességéhez egyaránt szükség jelződik társas és személyes készségekre, külső és belső támasz élményére. Alátámasztható továbbá a pozitív látásmóddal való összefonódás is mindezekben, ami abban is megmutatkozik, hogy az optimistább csoport tagjai válaszaikat alapvetően kidolgozottabb, részletgazdagabb és érzékenyebb megfogalmazással formálták, így közvetlenebb megérintődésük is megmutatkozik fogalmazásukban.

Egyes gondolatok a hithez és Istenhez való viszonyulást tekintve mindkét csoport válaszaiban megjelennek, azonban az optimistább csoport tagjai mélyebb bevonódással fejezik ki mindezeket, a lelki rezdülések gazdagsága is érezhető gondolataikban, főként pl. a kegyelemre, az elhívásra történő utalások által. A társas helyzetek által kötődéseik mélysége is alátámasztható, utalva bizalomteli, érzelmekben megérintődő kapcsolatokra, amely készségek ugyancsak szépen összhangban állnak a pozitív világlátással, elköteleződéssel; az

optimizmus tehát egyfajta olyan belső húzóerőt is képvisel, amely a kapcsolatok mélyebb kötelékeit szintén megsegítheti, nyitottabbá, befogadóbbá és elfogadóbbá tesz a társak irányában, ezzel is támasztékot adva az egyes egyének számára saját útjaik bejárásához. Az optimizmus tehát a pozitív hangulati állapot által is összeköt másokkal, és a hitnek a személyiség egyensúlyát, számára a békét, harmóniát megsegítő szerepét ugyancsak támogatja.

A belső erőforrásokhoz kapcsolódóan ugyancsak megmutatkoznak közös válaszok mindkét csoport gondolataiban – pl. hit, kitartás –, azonban ismét kidolgozottabb, részletgazdagabb, s leginkább mélyebb bevonódást kifejező gondolatok kerültek megfogalmazásra az optimistább csoport válaszaiban. Az optimizmus, a pozitív látásmód a lélek megérintődése által segítséget jelenthet tehát mind szakmai területen – pl. precizitás, szakmai igényesség –, mind a személyiségejlődés vonatkozásában – pl. bizalom, elhivatottság, kreativitás –, és hosszabb távon is elköteleződést, „elhatározást” segít, ami tudatosabb helytállást, és ezzel további erőforrások elérését is támogatja.

A vizsgált dimenziók további összefüggései

Elemzésünkben érintett dimenziókhoz kapcsolódóan a területenként való jellegzeteségek bemutatásán túl az egymással való összefüggések alaposabb megvizsgálását is lényegesnek éreztük. Korrelációvizsgálatunk a következő részterületeken támasztott alá szorosabb összefüggést az optimizmusra való fogékonysággal:

6. táblázat: Korrelációs számítások értékei

		Pearson correlation	Sig (2-tailed)
Kreatív klíma	nyitottság	0,487	0,009
	bátorítás a sokszínűségre, autonómiára	0,428	0,016
	csoport-összetartás	0,420	0,019
Érzelmi és társas készségek	önuralom	0,404	0,027
	érzelemteli kapcsolatok	0,398	0,026
	érzések szabályozása	0,371	0,040
	érzések kifejezése	0,352	0,051
	empátia	0,352	0,050
Hithez való viszonyulás	össz	0,392	0,029

Áttekintve elemzésünkben érintett dimenzióink egymással való összefüggéseit, korrelációvizsgálatunk eredményei alapján az optimizmus készségével kifejezettebb kapcsolatok mutatkoznak mind a kreativitás irányában való fogékonyság, mind érzelmi és társas készségek, valamint a hitben való elköteleződés vonatkozásában. Összességében tehát a világ felé kifejeződő alapvetően pozitív életszemlélet statisztikailag alátámasztható mértékben is segítséget jelenthet a kreatív kibontakozásban, a személyes érzélemvilág és a társas kapcsolatok formálásában, valamint a hit belső békét, egyensúlyt és támaszt nyújtó szerepének kibontakoztatásában egyaránt.

A kreatív szemlélet főként a világ dolgai irányában kifejeződő nyitottsággal, az újszerűség elfogadásával társul, mindemellett válaszadóink gondolataiban a kreativitást

engedő környezet továbbá a személyek egymás irányában kifejeződő nyitottságát és elfogadását, ezáltal összetartozásuk megerősödését is alátámasztja.

Az érzelmi és társas készségek korrelációs értékei egyrészt a pozitív életszemlélet érzelemgazdag kapcsolatokat támogató hatásmechanizmusát támasztja alá, másrészt az érzelmek kezelésének, az önuralom fokozódásának – indulatosság csökkenésének – segítségül szolgál. A pozitív hangulati állapot tehát egyfajta belső egyensúlyt erősít, s az egyéni béke átélése a társas kapcsolatok békéjét ugyancsak megtámogatja.

A korrelációs számítás értékei a hithez való viszonyulás erejét és fontosságát ugyancsak összefűzik az optimizmusra való hajlandósággal, amely összefüggés megerősíti számunkra: a pozitív életszemlélet befogadóbbá is teszi az egyént a segítő támasz átélése irányában, kellemes hangulati állapotban pedig szívesebben megosztásra kerülnek egyéni élmények, akár nehézségek is, mely által a kapaszkodót hordozó gondolatok ugyancsak könnyebben észrevehetőek, támogató erejük könnyebben érvényesül.

BEFEJEZÉS

Református hittanoktató hallgatóink körében végzett vizsgálatunkat főként azzal a céllal végeztük, hogy hivatásukra való felkészítésükhöz kapcsolódóan kérdéseink által is tudatosítsuk saját erőforrásaikat, személyiségük eszköztárát és elkötelezettségük, hitük segítő erejét szolgálatukban. A pozitív pszichológia szemléleti kerete rámutat arra, hogy a pozitív érzésekben való megerősödés mind az egyén érzelmi egyensúlyát, mind társas kapcsolatainak gazdagodását megsegíti, kognitív vonatkozásban pedig a hosszabb távú bevonódást, elköteleződést formálja, ezáltal az egyént céljaiban megerősíti, kitartóbbá teszi, így teljesítményének hatékonyságát támogatja.

Hallgatóink körében végzett vizsgálatunk eredményei célzottan megerősítik továbbá a pozitív életszemléletnek a kreativitás iránti fogékonysággal, valamint az érzelemgazdag társas készségekkel való összefüggéseit. Ez utóbbi területeken való fejlődés tehát egyaránt hasznos lehetőségeket tartogat a református hittanoktató hallgatóink szakmai tevékenységének eredményességében, a gyermekekkel és családjaikkal végzett szolgálatuk érzékeny, ráhangolódo megvalósításában, készségeik kibontakoztatásában.

Bízunk abban, hogy mind saját életük, mind a rájuk bízottak terheiben, adódó nehézségeiben egyaránt sikerrel megtalálhatják ezen külső és belső támaszaikat, így hivatásuk is megerősíti őket hitükben, elkötelezettségükben, a pozitív szemlélet segítő erejében. Egyikük válaszaiban kiemelt gondolatnak megfelelően: „Erőt ad a megfáradottnak, s az erőtlen erejét megsokasítja.” (Ézs 40, 29)

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] BAGDY, E. *Paradigmaváltás az új évezredben*. In: BAGDY E., MIRNICS ZS., NYITRAI E. (szerk.): *Transzperszonális pszichológia és pszichoterápia*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2011, pp. 13–39. ISBN 978-963-89026-6-5.
- [2] BALOGH, L. (szerk.) *A tehetség kézikönyve*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2019, 803 p. ISBN 978-615-00-6636-3. [online]
https://tehetseg.hu/sites/default/files/kezikonyv/nk_mind_0.pdf
- [3] BARTHA, T. (szerk.) *Keresztény bibliai lexikon*. Budapest: Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1993. [online]
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztven-bibliai-lexikon-C97B2/>

- [4] CSERMELY, P. *Hogyan fedezhetjük fel a csodát a saját életünkben? Gondolatok a minőségi időről.* 2018. [online]
<http://csermelyblog.hu/csoda>;
<http://csermelyblog.hu/t%C3%A9mak%C3%B6r%C3%B6k/spiritu%C3%A1lis-tehets%C3%A9g>
- [5] GORBAL, G. M. *A mélyreflexió alkalmazási lehetőségei a vallástanárjelöltek tevékenységének optimalizálásában.* Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, 2013, 299 p. ISBN 978-606-8145-50-1.
- [6] HORVÁTH-SZABÓ, K. *Vallás és emberi magatartás.* Budapest: Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, 2012, 205 p. ISBN 978-963-9129-86-3.
- [7] KISS, CS. E. *A drámapedagógia alkalmazási lehetőségei a hittanoktatásban.* In: *Magyar Református Nevelés*, 2018, 4. sz. pp. 5–16. ISSN 1585-7565.
http://real-j.mtak.hu/11357/19/mrefnev_2018_04.pdf
- [8] KOMLÓSI, E., GÖNDÖR, A. *A személyiségvonás alapú érzelmi intelligencia modell alkalmazásának lehetőségei az érzelmi intelligencia szervezeti teljesítményre gyakorolt hatásának mérésében.* Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola – Magyar Tudomány Ünnepe, 2011, pp. 399–410. [online]
<http://docplayer.hu/5309999-Komlosi-edit-1-gondor-andras-2.html>
- [9] KOPP, M., SKRABSKI, Á. *Magyar lelkiállapot az ezredforduló után.* Budapest: Semmelweis Kiadó, 2006. [online]
http://www.szociologia.eu/sites/default/files/hir_csatolmanyok/magyar_lelkiallapot_a_z_ezredfordulo_utan.pdf
- [10] LEHOCZKY, M. M. *„Szent históriák” a boldog Isten megismertetésének szolgálatában – A bibliai történetek elbeszélésének jelentősége a vallásos nevelésben.* In: FEHÉR, Á., UZSALYNÉ PÉCSI, R. (szerk.): *„... hogy életük legyen, és bőviben legyen” „... ut vitam habeant, et abundantius habeant” – Keresztény értékek a családpedagógiában.* Vác: Apur Vilmos Katolikus Főiskola, 2019, 24 p. ISBN 978-963-7306-61-7.
- [11] NÉMETH, D. *Vallásdidaktika.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2017, 550 p. ISBN 978-963-414-203-4.
- [12] NÉMETH, D. *Pasztorálanthropológia I.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2012, 510 p. ISBN 978-963-236-636-4. [online]
https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/4402/nemeth_david_-_pasztoralantropologia_i.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- [13] PÉTER-SZARKA, SZ. *Kreatív klíma – a kreativitást támogató légkör megteremtésének iskolai lehetőségei.* Génusz Műhely sorozat 3. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2014, 24 p. [online]
https://tehetseg.hu/sites/default/files/genusz_muhely/3peterszarka_6onl.pdf
<https://tehetseg.hu/konyv/kreativ-klima-kreativitast-tamogato-legkor-megteremtesenek-iskolai-lehetosegei>
- [14] REINHARDT, M. *Szubjektív jóllétünk érzelmi, pszichológiai és társas mozaikdarabkái.* In: FÜLÖP, J., MIRNICS, ZS., VASSÁNYI, M., KUHN, G. SZ. (szerk.): *Kapcsolatban – Istennel és emberrel.* Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2014, pp. 15–31. ISBN 978-963-236-649-4.
- [15] SELIGMAN, M.E.P., CSÍKSZENTMIHÁLYI, M. *Positive psychology: An introduction.* In: *American Psychologist*, 2000, 55/1, pp. 5–14.

- [16] SNAREY, J. *A hit fejlődése*. In: KULCSÁR, ZS. (szerk.): *Morális fejlődés, empátia és altruizmus*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 1999, pp. 235–242.
- [17] SZÁSZI, A. *Hittanoktatás a református középiskolákban – helyzetelemzés*. 2019, 21 p. [online]
http://refpedi.hu/hatteranyagok/otlettarak/2019_TANULM%C3%81NY_p023.pdf
- [18] SZONDY, M. *Pozitív pszichológia: perspektívák és kihívások a pszichológia egy új (?) területén*. In: CSÁSZÁR-NAGY, N., DEMETROVICS, ZS., VARGHA, A, (szerk.): *A klinikai pszichológia horizontja. Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2011. pp. 324–354. ISBN 978-963-236-431-5.
- [19] VÁRSZEGI, A. *Egyetemes erkölcsi normák mint a modern kor létezési szükségletei és feltételei*. In: SZÉCHY, É. (szerk.): *Új felismerések és kihívások az ember formálásáról*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2005, 190 p. ISBN 963-9610-275.
- [20] *2016. évi I. törvény a református hittanoktatásról*. Preambulum. [online]
http://regi.reformatus.hu/data/documents/2016/06/08/2007._evi_II._2016.I._HITTAN.pdf